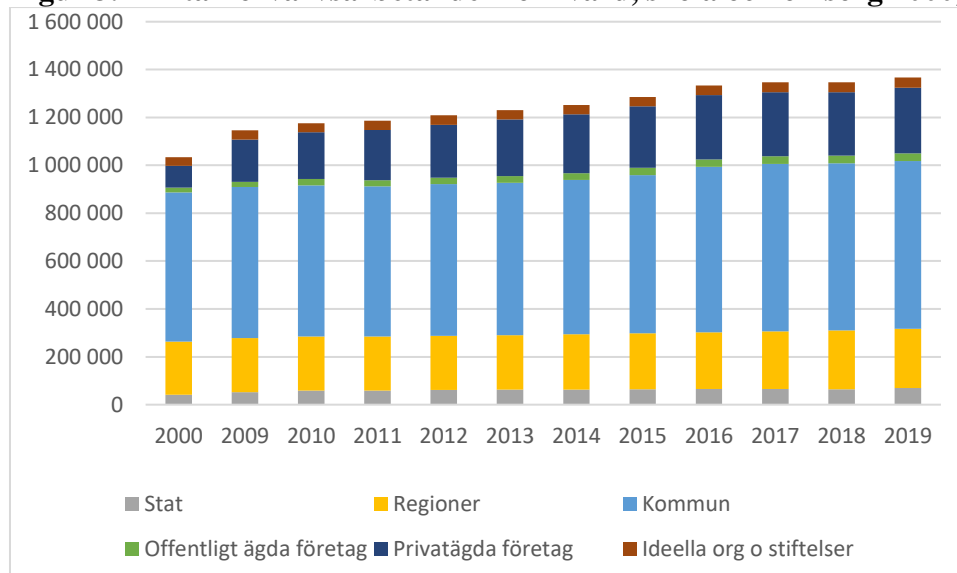

1. Generell välfärd för ett helt samhälle

Sverige erbjuder en vård och omsorg i absolut världsklass. Men sedan 1990-talets mitt har välfärden givits återkommande sparbetning, i synnerhet i glesbygdskommuner med ett minskande skatteunderlag. Det har inneburit att ojämlikheten i hälsa och livslängd har ökat i Sverige under 30 års tid.¹ Resurserna behöver öka kraftigt om våra ambitioner för det offentliga åtagandet ska kunna förverkligas.

I samband med 90-talskrisen gjordes stora förändringar i styrningen av välfärden. Kritiken mot ökande kostnader inom offentlig sektor ledde till införandet av en ny styrningsfilosofi, hämtad från industrin, kallad New Public Management (NPM). Från att i huvudsak drivas i egen regi öppnades välfärden upp för privata marknadsintressen. Under denna tid har marknaden trängt djupt in i sjukvården och äldreomsorgen på ett sätt som inneburit en ineffektiv och ojämlik resursfördelning. Den kvasimarknad vi nu lever med är resultatet av privatiseringar och felprioriteringar där resurserna delvis gått till vinster och en svällande byråkrati. År 2000 var cirka 9 procent av alla välfärdsarbetare anställda i privata företag, idag är det så mycket som 20 procent.² Störst är andelarna i omsorgssektorn – 25 procent.

Figur 3.1 Antal förvärvsarbetande inom vård, skola och omsorg 2000, 2009–2019

Källa: SCB (2021), Finansiärer och utförare inom vård, skola och omsorg 2019.

Marknadsreformerna har inte inneburit någon ökning av andelen vård och omsorg som bedrivs i ideella föreningar och stiftelser. Kommunernas köp från privata företag utgör idag 15 procent medan köpen från föreningar och stiftelser uppgår till cirka 2 procent.³

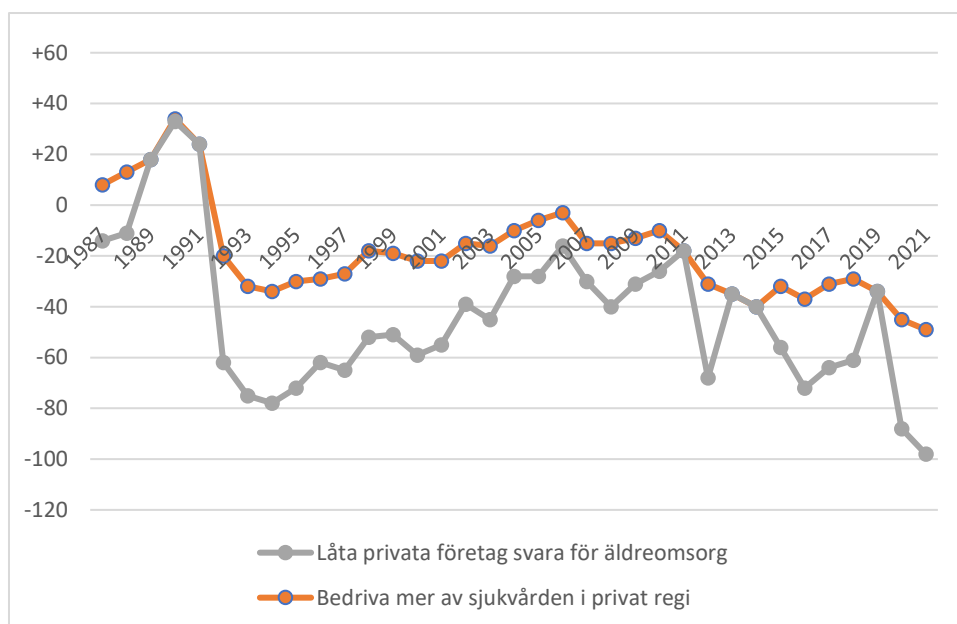
Den här utvecklingen saknar folkligt stöd. Majoriteten av svenska medborgare är negativa till privatiseringen av sjukvård och äldreomsorg och i takt med att den privata vård- och omsorgsmarknaden har ökat så har skepsisen i befolkningen ökat.

Figur 3.2 Inställning till privatisering av sjukvård och äldreomsorg, balansmätt

¹ Folkhälsomyndigheten (2022), Folkhälsans utveckling Årsrapport 2022.

² SCB (2021), Finansiärer och utförare inom vård, skola och omsorg 2019.

³ Ibid.

Källa: SOM-institutet vid Göteborgs universitet (Den nationella SOM-undersökningen 1986–2021, Svenska trender 1986–2021). Frågeformulering: ”Vilken är din åsikt om följande förslag?”. Svartalternativen är ”mycket bra förslag”; ”ganska bra förslag”; ”varken bra eller dåligt förslag”; ”ganska dåligt förslag”; ”mycket dåligt förslag”. Balansmått avser andelen som svarat ”mycket” eller ”ganska bra förslag” minus andelen som svarat ”ganska” eller ”mycket dåligt förslag”.

En vård och omsorg som ges efter behov fyller en mycket viktig omfördelning funktion. För även om medellivslängden har ökat generellt de senaste decennierna varierar utvecklingen beroende på exempelvis klass och kön. Bland kvinnor med förgymnasial utbildning har den förväntade medellivslängden förkortas för 30-åringar mellan perioderna 2011–2015 och 2016–2020, och bland män med förgymnasial utbildning står den stilla. För både män och kvinnor med gymnasial och eftergymnasial utbildning ökar den förväntade medellivslängden, från redan högre nivåer.⁴ Dessutom varierar antalet friska år utifrån klass och kön. Risken för att såväl insjukna som chansen att återhämta sig från livshotande sjukdomar är ojämnt fördelad. Förutsättningarna för välfärden att minska klyftorna i folkhälsa, som följer av ojämlikheten i samhället, kräver att välfärden kan verka kompensatoriskt. Välfärdsresurserna måste därför styras efter en behovsprincip, där störst behov kommer först. För nätläkarbolagen och andra privata vårdgivare är de friskaste patienterna, som kräver minst insats men ger hög ersättning, de mest lönsamma. Dessa aktörers utbredning inom välfärden har gjort vinstmöjligheterna mer styrande av hur vårdresurserna fördelas istället för att låta behoven styra. Därmed blir det också den offentliga vårdens ansvar att vårda de med störst vårdbehov, vilket innebär ökad belastning på den offentliga vården.

Vänsterpartiet anser att den svenska sjukvården och äldreomsorgen behöver återgå till att styras med utgångspunkt från vårdbehov. De nyliberala dogmerna måste bytas ut. Hälso- och sjukvårdslagens portalparagraf om vård efter behov behöver åter bli verklighet.

Förutsättningarna för en jämlik vård skiljer sig åt beroende på var i landet vi är bosatta. Därför krävs ett ökad statligt inflytande över den ekonomiska omfördelningen och ökade resurser till vården. Det regionala självstyret kan vara en stor tillgång i arbetet för ett regionalt anpassat förebyggande arbete, folkhälsoarbete och andra insatser med regional prägel, men det får aldrig ske på bekostnad av jämlikheten. Den vård du erbjuds ska inte vara beroende av din

⁴ SCB (2021) Livslängden i Sverige 2011–2020 Livslängdstabeller för riket och länen.

samhällsklass, ditt kön, ditt ursprung eller din geografiska hemvist. Vänsterpartiet kommer att arbeta för att minska ojämlikheten i vården och omsorgen.

Inom de närmaste åren kommer välfärdsområdet dessutom att stå inför en stor utmaning; andelen personer över 80 år kommer att öka med nästan 40 procent mellan 2022 och 2032.⁵ Att människor lever längre är självklart något positivt. Men en förändrad befolkningsammansättning leder till att behovet av äldreomsorg och vård kommer att öka.

Inom sjukvården och omsorgen bedriver beundransvärda anställda ett bättre och mer utförligt omsorgsarbete än vad som är schemalagt för. Men en fungerande vård och omsorg borde inte förutsätta hjältinnor och hjältar – det handlar om kvalificerade och extremt viktiga arbeten som kräver stor kompetens och bör behandlas därefter. Vänsterpartiet vill skapa den arbetsmiljö vårdpersonalen förtjänar. Vården och omsorgens stora behov och personalens återkommande utmaning kokar ner till en sak: tid. Att kunna ge tid i omsorgen och i vården är avgörande. Men det är en bristvara. Anställningar inom vård och omsorg borde vara eftertraktade, och finnas på arbetsplatser där medarbetarna trivs och vill stanna kvar.

⁵ Andelen 80+ av befolkningen 20–64 år, enligt SCB:s befolkningsprognos 2022.